

A könyvtárközi kölcsönzés használatának és nem használatának jellemzése

Bár ma már rengeteg információ érhető el az interneten is, mégis sok értékes anyag csak könyvtárközi kölcsönzéssel szerezhető be.

A dokumentumszolgáltatás világméreteken, különösen a természet- és műszaki tudományok területén a 2000-es évek eleje óta csökkenő tendenciát mutat. De a könyvek kölcsönzésére sok felsőoktatási könyvtárban, különösen az Egyesült Államokban még mindig igen nagy az igény, 3700 amerikai tudományos fokozat megszerzését lehetővé tevő intézményben 1998 és 2004 között a könyvek kölcsönzése 26%-kal nőtt. Ennek számos oka van:

- a kiadott könyvek száma folyamatosan nő,
- a könyvek felfedezését segítő Amazon, Google Books szolgáltatásokat egyre többen ismerik és használják,
- felhasználóbarát könyvkérő programok terjednek, például a Borrow Direct,
- kevesebb könyvet tudnak a könyvtárak beszerezni a folyóiratok árának emelkedése miatt,
- több a kutatás új, integrált tudományokban, például: kriminológia, gerontológia, információs rendszerek.

Az 1970-es évek óta számos kutatást végeztek a könyvtárközi kölcsönzéssel kapcsolatban: az elektronikus folyóiratok elterjedésének hatásai, a felhasználói elégedettség, a könyvtárközi kölcsönzés és a gyűjteményfejlesztés kapcsolatai. De nem történt átfogó kutatás arra vonatkozóan, hogy milyen különbségek vannak a könyvtárközi kölcsönzést használók és nem használók között.

A felmérések amerikai és izraeli felsőoktatási és kutató intézményekben azt mutatják, hogy aránylag alacsony a könyvtárközi kölcsönzést igénybe vevők száma. Az izraeli *Haifai Egyetemen* például a doktoranduszoknak csak a 23%-a használ könyvtárközi kölcsönzést.

Hagyományosan a könyvtárközi kölcsönzés használatát négy tényezőhöz kapcsolják:

- a helyi könyvtári állomány nagysága,
- a potenciális felhasználók mennyire érzik kényelmetlennek a könyvtárközi kölcsönzést,
- tudnak-e a létezéséről,
- van-e rá pénzügyi keret.

A könyvtárközi kölcsönzést használók és nem használók közötti különbségek

Az említett izraeli tanulmány azzal foglalkozik, hogy a kutatók egy része miért nem használja a könyvtárközi kölcsönzést, bár az anyagok számukra relevánsak lennének, és saját könyvtárukban nem férnek hozzá. Annak a kutatása is cél, hogy milyen különbségek vannak a használók és a nem használók információkeresési szokásaiban. Ebből a célból 330 kérdőívet küldtek ki a Haifa Egyetemen (37% válaszolt) ahol a természettudományok, társadalomtudományok a fő szakterületek és 1090 kérdőívet (18% válaszolt) a Technionban, amelyre a természet-, a műszaki és az orvostudományok művelése a jellemző.

Az első kérdés arra kereste a választ, hogy mi a különbség a használók és a nem használók között az alábbi szempontokat tekintve:

- könyvtárhasználat gyakorisága,
- információkeresés stílusa,
- demográfia,
- akadémiai irány, életkor, fokozat, termékenységi szint és tudományág.

A második kérdés a kutatók könyvtárközi kölcsönzéssel való elégedettsége és a következők közötti kapcsolatok:

- szekunder információforrások tanulmányozásának haszna,
- tájékoztató könyvtáros segítségnyújtása,

- indikatív és informatív címek választása, melyek a kutatási projekt módszerét és eredményeit felvázolják,
- a kért példányok időbeli szállítása.

Megállapítások

A cikk legfontosabb megállapítása, hogy a könyvtárközi kölcsönzést használók az idősebbek, produktívak és a bölcsészettudományok művelőiből kerülnek ki, akik gyakran kölcsönöznek könyveket és információkeresési szokásaikra az alaposság jellemző. A könyvtárközi kölcsönzést nem használók kevésbé idősök, kevésbé produktívak, a természettudományi karokon tevékenykednek és információkeresésük felületesebb.

További következtetés, hogy a nem használat fő oka az, hogy jobban szeretnek szabadon hozzáférhető dokumentumokat letölteni. A nem használat néhány fő oka a kérdőívek alapján, hogy a megkérdezett:

- számos izraeli egyetemi könyvtár anyagához hozzáfér,
- szívesebben megveszi a számára nagyon fontos könyveket,
- rengeteg folyóirathoz van hozzáférése, mert felsőoktatási intézményben tagja,
- számára kényelmetlen a könyvtárközi kölcsönzés,
- számára hosszadalmas a könyvtárközi kölcsönzés,
- számára költséges a könyvtárközi kölcsönzés,

- fórumok tagja és egymásnak elküldik az anyagokat,
- nem ismeri a könyvtárközi kölcsönzést.

A kutatási eredmények gyakorlati haszna az, hogy a használók és a nem használók jellemzőinek ismerete megkönnyíti a könyvtáros számára, hogy felismerje a nem használókat és bátorítsa őket a könyvtárközi kölcsönzés használatára.

Egy jövőbeni kutatás témája lehet annak kiderítése, hogy a könyvtárközi kölcsönzést használók kutatásainak minősége magasabb vagy alacsonyabb, mint a könyvtárközi kölcsönzést nem használóké.

Következtetés

A könyvtárközi kölcsönzés jövőjére vonatkozó pesszimista jóslatok ellenére ez a tanulmány azt mutatja, hogy a könyvek kölcsönzése a közeljövőben nem valószínű, hogy eltűnik, sőt emelkedni fog, különösen a bölcsészettudományok területén, a ritka és a nem angol nyelvű dokumentumok között. A könyvtárközi kölcsönzés a komoly tudományos kutatáshoz alapvető szolgáltatásként járul hozzá.

/PORAT, Lynne – FINE, Sara: Factors and characteristics of interlibrary loan use and non-use. = Interlending and Document Supply, 37. köt. 1. sz. 2009. p. 20–27./

(Burmeister Erzsébet)